

Het stimulerings-effect van de stijgende olieprijs

De almaar stijgende olieprijs bezorgt beleidsmakers, bedrijven en consumenten momenteel de nodige hoofdbrekens. Door financiële problemen bij de Russische oliemaatschappij Yukos, de (dreiging van) aanslagen op olie-installaties in Irak en Saudi-Arabië en de politieke onrust in Nigeria en Venezuela is de prijs van olie inmiddels flink opgedreven. Daarnaast dreigen op de achtergrond de mogelijke terroristische aanslagen in het Westen. Een aanhoudende stijging van de olieprijs kan flinke nadelige gevolgen hebben voor de economie. Dat deze stijging op de langere termijn ook positieve effecten heeft, blijft echter vaak onderbelicht. Zo kan een hoge olieprijs indirect bijdragen aan een verminderde afhankelijkheid van het Midden-Oosten en stimuleert dure olie de zoektocht naar alternatieve, meer milieuvriendelijke energiebronnen.

De prijs van olie is sinds begin dit jaar met maar liefst 38% gestegen tot \$44 voor een vat Brent olie (medio augustus). Een van de oorzaken voor deze stijging is de vrees dat de oliewinning van de Russische oliemaatschappij Yukos gaat haperen. Het bedrijf wordt geteisterd door ernstige financiële problemen en een rechtszaak tegen de eigenaar. Yukos is de grootste Russische olie-exporteur en van oudsher goed voor 2% van de wereldwijde olieproductie. Ook de dreiging van aanslagen op olievelden in het Midden-Oosten speelt een rol bij de scherp opgelopen olieprijs. Inmiddels wordt de risicopremie op de olieprijs geschat op circa \$10. Daarbij komt dat de OPEC-landen tegen de grenzen van hun productiecapaciteit aanzitten, terwijl de vraag naar olie vooral in China en de Verenigde Staten aanzienlijk toeneemt. Deze toename is mede het gevolg van een wereldwijd economisch herstel. De angst bestaat dat de productiecapaciteit van olieproducerende landen niet voldoende is om aan de grote vraag tegemoet te komen.

Negatieve effecten op economie niet gering

Een hogere olieprijs leidt via hogere kosten aan de invoerzijde tot een hogere inflatie. Consumenten

betalen een hogere prijs voor benzine en gas, waardoor hun koopkracht afneemt. Producenten zien hun winstmarges dalen en zullen de hogere kosten proberen door te berekenen in de eindprijzen. Na verloop van tijd kunnen zogenaamde tweede ronde-effecten zich voordoen. Consumenten zullen de hogere prijzen vergoed willen zien in de vorm van een hoger loon, waardoor de kerninflatie stijgt. De hogere inflatie(-verwachting) kan uiteindelijk voor de centrale bank aanleiding zijn om de rente te verhogen. Daarnaast ondergraaft een blijvend hoge olieprijs het vertrouwen van producenten en consumenten, waardoor de bestedingslust en de investeringsbereidheid onder druk komen te staan.

Tabel 1: Gevolgen olieprijsstijging met 40% voor de OESO-landen (t.o.v. basisscenario)

%-punt	2004	2005
Reële BBP-groei	-0,4	-0,4
Consumentenprijsindex	0,5	0,6
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	0,1	0,1

Bron: International Energy Agency/OESO, 2004

Volgens berekeningen van de OESO en het International Energy Agency leidt een stijging van de olieprijs met \$10, waarbij deze tot en met 2008 op het hogere niveau blijft liggen, in de OESO-landen zowel in het eerste als in het tweede jaar tot een afname van het BBP met 0,4%-punt.¹ Voorts stijgt in dat geval de inflatie in 2004 en 2005 met 0,5%-punt, terwijl de werkloosheid met 0,1%-punt licht oploopt (ten opzichte van het basisscenario). Het gemiddelde BBP in de periode 2004-2008 komt 0,3%-punt lager uit dan in het basisscenario, waarbij de effecten in de eerste jaren het grootst zijn. Per saldo is de invloed van een aanhoudend hogere olieprijs op de economie

¹ In het basisscenario wordt uitgegaan van een gemiddelde olieprijs van \$25 per vat gedurende de periode 2004-2008. In het doorgerekende tweede scenario wordt verondersteld dat de olieprijs gedurende de projectieperiode op een niveau van \$35 per vat uitkomt. Dit betekent een stijging van de olieprijs met 40%. De gemiddelde olieprijs in de periode januari tot en met medio augustus 2004 bedraagt \$35 per vat. Het is dus goed mogelijk dat dit tweede scenario werkelijkheid wordt.

en de inflatie van de OESO-landen dus niet gering. Overigens heeft een hogere olieprijs voor Nederland een gunstig effect op de aardgasbaten van de overheid. Vanwege de koppeling aan de aardgasprijs heeft een olieprijschok aldus tevens compenserende effecten op de overheidsbegroting. De sterk gestegen olieprijs levert de Nederlandse staat dit jaar naar verwachting circa €400 miljoen op.²

Herhaling van de jaren '70?

Het is niet waarschijnlijk dat Westerse economieën in dezelfde mate worden getroffen door de hoge olieprijs als in de jaren '70 het geval was. Hier liggen een aantal redenen aan ten grondslag.

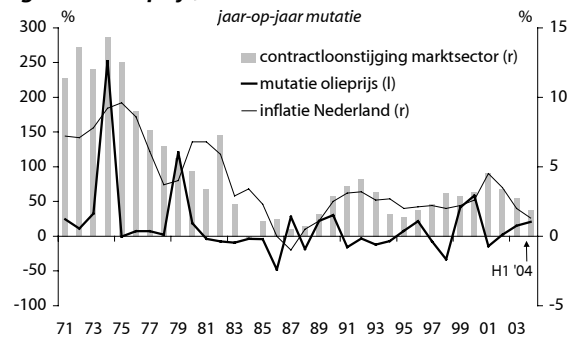
Allereerst zijn de Westerse economieën na de oliecrises van 1973/1974 en 1978/1979 minder gevoelig geworden voor olieprijschommelingen. In reactie op de oliecrises deden de industrielanden in de jaren '80 meer energiebesparende investeringen. De energie-intensiteit (het energieverbruik in verhouding tot het BBP) is daardoor in de periode 1980-2000 met gemiddeld 1,5% per jaar afgenomen, waarbij de afname van de energie-intensiteit in de jaren '80 het sterkst was.³ Bovendien is het gebruik van alternatieve energiebronnen toegenomen.

Verder heeft de laatste decennia een verschuiving plaatsgevonden van de energie-intensieve industrie naar de meer energie-extensieve diensteneconomie. De combinatie van energiezuiniger consumeren en produceren en de opkomst van de diensteneconomie heeft ertoe bijgedragen dat het huidige gebruik van olie per eenheid product niet meer dan 60% van het niveau in de jaren '70 bedraagt.⁴

In tegenstelling tot de oliecrises in 1973/1974 en 1978/1979 vindt de huidige olieprijsstijging bovendien plaats in een omgeving van laagconjunctuur. In de jaren '70 was, voorafgaand aan de olieschokken, sprake van een oververhitte wereldeconomie en een hoge inflatie. Op dit moment is de wereldeconomie pas uit de recessie gekropen en zijn de bezettingsgraden nog laag. Zoals uit figuur 1 blijkt, is het huidige inflatoire klimaat in Nederland

een stuk gematigder dan in de jaren '70. Bovendien is de kans op tweede ronde-effecten in de eurozone en Nederland relatief gering. De speelruimte om lonen te verhogen is vanwege de laagconjunctuur en zwakke arbeidsmarkt immers beperkt.⁵

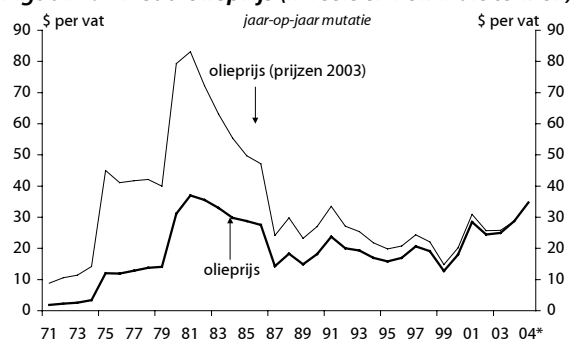
Figuur 1: Olieprijs, lonen en inflatie Nederland⁶

Bron: Thomson Financial Datatream, CPB, Rabobank

Daarnaast zal de koers van de euro ten opzichte van de dollar waarschijnlijk dit jaar gemiddeld hoger uitvallen dan in 2003, wat het prijsopdrijvende effect van de stijging van de in dollars genoteerde grondstoffenprijzen enigszins afzwakt. Voorts ligt de olieprijs in reële termen (in prijzen van 2003) op een veel lager niveau dan in de jaren '70. Indien rekening wordt gehouden met de inflatie, zou de olieprijs naar \$80 per vat moeten stijgen om het reële niveau te bereiken van eind jaren '70.

Figuur 2: Niveau olieprijs (in reële en nominale termen)⁷

Bron: BP

² NRC Handelsblad, Meevaller kabinet door hoge olieprijs, 24 mei 2004

³ Centraal Planbureau/Milieu- en Natuurplanbureau, Four Futures for Energy Markets and Climate Change', april 2004

⁴ Bron: OESO, 1999

⁵ Bovendien heeft de Nederlandse regering het plan opgevat om vanaf november dit jaar CAO's waarin algemene loonsverhogingen worden afgesproken niet meer algemeen verbindend te verklaren.

⁶ Voor H1 '04 is voor de mutatie in de olieprijs het gemiddelde in de periode januari t/m medio augustus 2004 weergegeven.

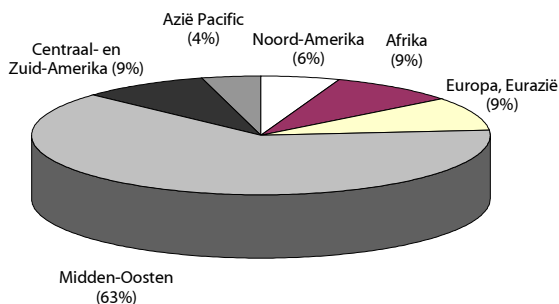
⁷ Voor 2004 is alleen het gemiddelde van de olieprijs (in nominale termen) gedurende de periode januari t/m medio augustus weergegeven.

Toenemende afhankelijkheid van energie

De zojuist genoemde verminderde gevoeligheid van de wereldeconomie voor olieprijschokken is geenszins een argument om achterover te leunen. Het aanboren van alternatieve energiebronnen en de ontwikkeling van energiezuinige technieken wordt in de toekomst steeds noodzakelijker.

Zo zal de wereldvraag naar energie in de periode 2003-2030 naar verwachting met tweederde toenemen, ondanks de in de laatste decennia doorgevoerde energiebesparingen en de opkomst van de minder energie-intensieve dienstensector.⁸ Opkomende economieën zullen voor een groot deel verantwoordelijk zijn voor deze stijging. Ter illustratie: de Chinese vraag naar olie is in het afgelopen jaar met 1 miljoen vaten per dag gestegen. Dit komt overeen met de gemiddelde jaarlijkse toename van de wereldvraag in de jaren '90. China is nu verantwoordelijk voor een derde van de stijging van de wereldvraag naar olie sinds 2003.

Figuur 3: Bewezen reserves naar regio (eind 2003, in % totale reserves)

Bron: BP

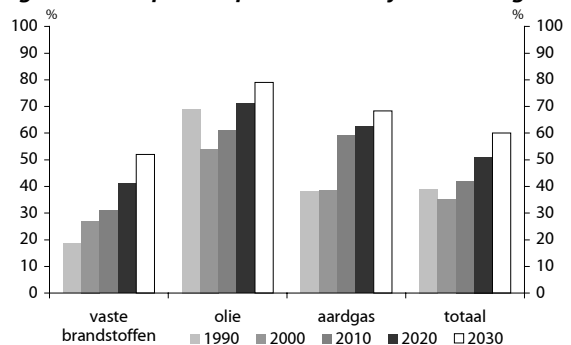
De nu winbare reserves zijn naar verwachting voldoende om in de komende decennia aan de stijgende wereldvraag naar energie te voldoen. De energievoorraden in de Europese Unie (EU) zijn echter relatief klein. Hierdoor groeit de kwetsbaarheid van de EU, aangezien de afhankelijkheid van externe energiebronnen in de toekomst alleen maar zal toenemen. Bij ongewijzigd beleid wordt de Europese economie dan ook steeds afhankelijker van het politiek

⁸ International Energy Agency, World Energy Investment Outlook 2003, november 2003

instabiele Midden-Oosten. De OPEC verzorgt momenteel 40% van de wereldproductie van olie en bezit 63% van de bewezen reserves (zie figuur 3). Op dit moment is 45% van de door de EU geïmporteerde olie afkomstig uit het Midden-Oosten.⁹

Indien geen specifieke maatregelen worden genomen, zal de energie-afhankelijkheid van de EU toenemen van 50% nu tot maar liefst 70% over twintig à dertig jaar. Vooral in de sector vervoer zal deze afhankelijkheid verder stijgen. Zo is het aandeel van de sector wegvervoer in het totale aardolieverbruik tussen 1973 en 2000 gestegen van 18% naar 50%, ondanks alle energiebesparende technieken.¹⁰

Figuur 4: Europese importafhankelijkheid energie

Bron: Europese Commissie

Hoge olieprijs maakt alternatieve energiebronnen aantrekkelijker

De voorziene stijging van de olieconsumptie vergroot zoals gezegd de Europese afhankelijkheid van het Midden-Oosten. Deze regio is en blijft de grootste aanbieder van olie, zeker bij een lage olieprijs. Hoe meer deze olieprijs stijgt, des te rendabeler worden alternatieve investeringen en de productie buiten de OPEC-landen. Oliebronnen in de Noordzee en de voormalige Sovjetstaten zijn namelijk pas rendabel bij een hoge olieprijs aangezien exploratie, exploitatie en transport in deze gebieden circa \$11 à \$14 per vat kost tegen \$2 per vat in het Midden-Oosten. Ook de ontwikkeling van nieuwe technologieën en het

⁹ Zoals uit tabel 3 blijkt behoren de grotere Europese landen tot de top tien van belangrijkste importeurs van olie. Overigens is de afhankelijkheid van Rusland voor wat betreft aardgas eveneens groot. Maar liefst 40% van de EU-aardgasimport is afkomstig uit Rusland.

¹⁰ Europese Commissie, Groenboek, Op weg naar een Europese strategie voor een continue energievoorziening, 2001

gebruik van alternatieve energie zoals zonne- en windenergie worden bij een hoge olieprijs financieel aantrekkelijker.

Naast vermindering van onze afhankelijkheid van het Midden-Oosten kan het opschroeven van het gebruik van energiezuinige en milieuvriendelijke methoden in belangrijke mate bijdragen aan het nakomen van de milieuverplichtingen zoals vastgelegd in het Kyoto-verdrag. De huidige Europese energiebehoefte wordt op dit moment voor 41% gedekt met aardolie, voor 22% met aardgas, voor 16% met vaste brandstoffen (steenkool, bruinkool, turf), voor 15% met kernenergie en slechts voor 6% met hernieuwbare energiebronnen. Indien op dit terrein geen actie wordt ondernomen, zullen de verhoudingen in 2030 vrijwel onveranderd zijn: aardolie voorziet dan in 38% van de energiebehoeften, aardgas in 29%, vaste brandstoffen in 1%, terwijl kernenergie en hernieuwbare energiebronnen respectievelijk amper 6% en 8% van de totale energiebalans zouden uitmaken.¹¹

Verhoogd gebruik van duurzame energie vermindert zowel de afhankelijkheid van eindige energievoorraden als de uitstoot van broeikasgassen. Andere substituten voor olie als energiebron zijn beschikbaar, maar brengen de nodige nadelen met zich mee. De gemiddelde Europese productiekosten van steenkool zijn bijvoorbeeld drie tot vier maal hoger dan de prijs van steenkool op de internationale markt. Bovendien is deze vorm van energie enorm milieuvervuilend. Kernenergie vormt een mogelijke optie, aangezien de CO₂-emissie hierbij nihil is. Het maatschappelijk draagvlak voor het gebruik van kernenergie is sinds de jaren '80 en vanwege de toenemende terroristische dreiging echter aanzienlijk verminderd. Al met al wordt stimulering van zowel (nieuwe) energietechnologieën als het gebruik van duurzame energie steeds noodzakelijker.

Tot besluit

Door de gemiddeld relatief lage olieprijsen in de jaren negentig is de aandacht voor energiebesparende technieken bij menig politicus en burger verslapt. Dit blijkt onder meer uit de minder sterke afname van de energie-intensiteit in de jaren negentig. Daarnaast heeft Nederland zich conform Europese afspraken verplicht om in 2010 9% van de elektriciteit op te wekken met duurzame energiebronnen. Deze doelstelling zal bij ongewijzigd beleid naar alle waarschijnlijkheid niet worden gehaald.

Zoals uit bovenstaande analyse blijkt, zijn de effecten van een aanhoudende stijging van de olieprijs op de economische groei en de inflatie fors.

Toch brengt een hoge olieprijs op lange termijn ook positieve effecten met zich mee. Nu de olieprijs zo sterk stijgt, dringt eindelijk weer meer het besef door, dat maatregelen om de afhankelijkheid van energie terug te dringen en de toekomstige energievoorziening veilig te stellen noodzakelijk zijn. Ook in de VS is dat het geval. Zo lanceerde presidentskandidaat Kerry onlangs nog een plan om de VS minder afhankelijk te maken van geïmporteerde olie. Op dit moment wordt 55% van de Amerikaanse oliebehoefte gedekt door olie uit het buitenland. Het plan legt de nadruk op energiebesparing, alternatieve energiebronnen en onderzoek naar 'schone' steenkoolenergie. Dergelijke investeringen in alternatieve energiebronnen worden immers steeds rendabeler naarmate de olieprijs stijgt.

Al met al kan de sterk gestegen olieprijs eigenlijk als een *'blessing in disguise'* worden gezien, omdat het bedrijven, burgers en overheden meer bewust maakt van de eindigheid en onze toenemende afhankelijkheid van fossiele energiebronnen.

augustus 2004

Jantine Noordenbos (030 - 2162674)

J.T.Noordenbos@rn.rabobank.nl

¹¹ Europese Commissie, Groenboek Op weg naar een Europese strategie voor een continue energievoorziening, 2001